

THE FOLKLORISM AND POST-WAR LITERARY PROCESS FROM BESSARABIA

Mariana Cocieru

Scientific Researcher, PhD, "Bogdan Petriceicu-Hașdeu" Institute of Romanian
Philology, Moldova

Abstract: The subject of investigation of the relation between literature and folklore justifies its actuality in the sense that the phenomenon of folklorism was renamed contemporary, gaining extensive significance, and was not the object of systematic research. It should be treated from the synthetic perspective of the national and popular specific of literature, the typology of the characters and the attitude of the writers towards the spirituality of folkloric origin. In this approach, the author aims to identify and analyze the nature and aspects of manifestation of folklorism in the Bessarabian literature during the 1960s-1980s of the 20th century, compared to the previous periods, revealing the specific features and suggesting the investigation directions of the field, following the perspective of discerning new artistic values by reference to the general literary process and the historical-political and cultural context.

Keywords: folklorism, post-war literary process, historical-political and cultural context, folkloric assimilation, resistance through culture, identity preservation, ethnofolkloric constituents, aesthetic transfiguration

Fenomenul *folclorismului* a cunoscut diverse și profunde implicații în evoluția procesului literar din Basarabia, ajungând astăzi să însemne recursul conștient al scriitorului la estetica folclorului. Fenomen intermediar între folclor și literatură, el a constituit obiectul unui număr impunător de studii, care au extins parametrii de investigație ai demersului analitic, oferindu-ne astăzi aprecieri convingătoare, elaborate din perspective variate și complexe, punându-ne la dispoziție diverse instrumente moderne de cercetare.

Cercetările inițiale se refereau doar la depistarea izvoarelor și constatarea elementelor folclorice în operele literare, precum și la simpla consemnare a coincidenței prozodice dintre versurile poezilor și poezia populară. În acest sens, V. M. Gațac observa just că studierea relației literaturii cu folclorul aduce, de obicei, în sfera de atenție a cercetătorilor contactele și legăturile nemijlocite – folosirea de către scriitor a imaginilor și subiectelor folclorice, asimilarea unor modalități poetice: „Importanța unor astfel de factori este incontestabilă, afirma folcloristul, ceea ce înseamnă că investigarea lor pe orizontală și verticală este necesară. [...] Dacă nu vom merge mai departe, fenomenul riscă să fie tratat unilateral: există sau nu există folclorism, e «bine» sau e «rău», atunci când există sau nu există”, astfel, „literatura poate fi corelată cu folclorul nu numai în baza faptului că asimilează cutare sau cutare elemente concrete ale acestuia. Ea [...] e legată de creația populară și într-o accepție mai largă – ca etapă de continuitate a dezvoltării estetice”¹. Ulterior însă cercetările conexiunii folclorului și literaturii au devenit mai prolifică și au avansat astfel încât studiile recente au reliefat un nou nivel teoretic de cercetare, care descoperă noi strategii de afirmare a fenomenului *folclorismului*. Contribuții esențiale la cercetarea acestui aspect științific au

¹Gațac, Victor. *Romanul și folclorul: (Ion Druță: „Povara bunătății noastre”)*. În: *Opera lui Ion Druță: Univers artistic, spiritual, filozofic (Exegeze critice asupra operei: monografie colectivă)*. Coordonator, redactor științific: M. Dolgan. Vol. I, Chișinău: CEP USM, 2004, pp. 158-183, p. 158.

fost aduse de V. M. Gațac, I. T. Alexandru, A. Hropotinschi, E. Botezatu, T. Butnaru ș. a.

Pentru unii (V. M. Gațac, I. T. Alexandru, A. Hropotinschi) din cercetătorii menționați mai sus fenomenul *folclorismului* este raportat în mod esențial la interesele lor folclorice, pentru a consemna doar aspectul teoretic al problemei, alții (E. Botezatu, T. Butnaru) însă urmăresc manifestarea fenomenului în operele ce sunt prezentate în devenire diacronică literară sau reflectă destinul scriptural al autorilor în parte. În aceste studii sunt analizate pe larg tangențele și diferențele dintre literatură și folclor, problema interacțiunii cu folclorul fiind raportată la problema individualității creatoare, la măiestria artistică a autorilor. Un studiu minuțios vizând manifestarea amplă a fenomenului folclorismului în literatura din Basarabia a fost întreprins de cercetătoarea Eliza Botezatu în monografia *Poezia și folclorul: Puncte de joncțiune* (1987), în care interpretarea fenomenului de folclorism se face în funcție de factorii culturali și politici ai perioadelor istorice concrete: I. literatura scrisă a anilor '30-'40, II. literatura scrisă a anilor '40-'50, III. literatura scrisă a anilor '60-'80. Fenomenul *folclorismului* este studiat din punct de vedere diacronic, în concordanță cu perioadele literare, astfel încât este privit ca o componentă indisolubilă a literaturii scrise².

Se cere de menționat, așa cum observă pe bună dreptate exegeta Tatiana Butnaru, că literatura din Basarabia, spre deosebire de cea a „confraților de condei din Țară”, care au soluționat impasul prin „reabilitarea tradițiilor naționale și universalizarea elementului autohton, privit pe fundalul unei orientări moderniste”, deschizătoare de drumuri în „circuitul european de valori”, a reflectat încă mult timp „nivelul improvizării propagandistice”³.

În mediul științific din Basarabia interesul pentru punctele de interferență dintre creația populară și literatură a început să se manifeste prin anii '40-'50. Studiile respective însă propun înțelegerea eronată a aspectelor investigate, utilizând noțiuni abuzive și prezentând viziuni subiective asupra unor opere sau scriitori. Cu timpul, demersul științific a evoluat, adoptând noi orizonturi de interpretare prin propunerea sau împrumutarea interdisciplinară a unor metodologii consacrate, sau noi și prin implementarea unor procedee concrete aplicate la investigarea fenomenului literar. Prin urmare, s-a purces inițial la cercetarea substratului folcloric în literatura română veche: opera cronicarilor și a unor fețe bisericești⁴. Au fost menționate rezonanțele folclorice în opera lui A. Donici⁵, C. Stamati⁶, C. Negruzzi⁷, A. Russo⁸, V. Alecsandri⁹, I. Creangă¹⁰, M. Eminescu¹¹, B. P. Hasdeu¹² ș. a.

²Botezatu, Eliza. *Poezia și folclorul: Puncte de joncțiune*. Chișinău: Știința, 1987, pp. 9-10.

³Butnaru, Tatiana. *Viziuni și semnificații mitico-folclorice în poezia contemporană (anii 1960-1980)*. Chișinău: S. n., 2011, p. 7.

⁴Rusev, Eugeniu. *Slova cronicărească – ecoul bătrânei Moldove: Studii istorico-literare*. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1973/1974. 276 p.; Ciobanu, L. *Harul poetic al cărturarului*. În: *Cultura*, 1974, 14 decembrie, p. 10; Lupan, Andrei. *În arhaica voroavă*. În: *Cultura*, 1974, 14 decembrie, p. 8; Rusev, Eugeniu. *Condeierul patriot – Dosoftei*. În: *Nistru*, 1974, nr. 6, pp. 118-130; etc.

⁵Bogaci, Gheorghe, Grecu Isac. *Alexandru Donici: Opere*. Chișinău: Lumina, 1966. 231 p.

⁶Ciocanu, Vasile. *Constantin Stamati: Viața și opera*. Chișinău: Știința, 1981. 158 p.; Ciocanu, Vasile. *Constantin Stamati și folclorul*. În: *Literatura moldovenească și folclorul*. Chișinău: Știința, 1982, pp. 143-159.

⁷Corbu, Haralambie. *Cu privire la noțiunile de popor și poporaneitate în literatură*. În: *Literatura moldovenească și folclorul*. Chișinău: Știința, 1982, pp. 34-64; Corbu, Haralambie. *Constantin Negruzzi*. În: Corbu, Haralambie. *Scriitorul și procesul literar: (Studii de istorie și critică literară)*. Chișinău: Literatura artistică, 1980, pp. 62-70; Corbu Haralambie. *Folclorul în creația și conștiința artistică a lui Constantin Negruzzi*. În: *Literatura moldovenească și folclorul*. Chișinău: Știința, 1982, pp. 65-110.

⁸Corbu, Haralambie. *Alecu Russo și cultura populară*. În: Corbu, Haralambie. *Scriitorul și procesul literar: (Studii de istorie și critică literară)*. Chișinău: Literatura artistică, 1980, pp. 97-114.

⁹Corbu, Haralambie. *Alecsandri și teatrul*. Chișinău: Cartea moldovenească, 1973. 328 p.

¹⁰Popovici, Constantin. *Ion Creangă și basmul est-slav: (studiu de literatură comparată)*. Chișinău: Cartea moldovenească, 1967. 215 p.; Portnoi, Ramil. *Ion Creangă*. Chișinău: Cartea moldovenească, 1966. 202 p.

¹¹Popovici, Constantin. *Eminescu: Viața și opera*. Chișinău: Cartea moldovenească, 1976. 575 p.; Curuci, Leonid. *Aspecte ale artei eminesciene*. Chișinău: Cartea moldovenească, 1966. 163 p.; Levit, Froim. *Studii de istorie literară*. Chișinău: Cartea moldovenească, 1971. 296 p.

Importantă pentru studierea relației creației populare cu procesul literar din Basarabia a fost apariția studiului *Literatura moldovenească și folclorul*, în care un colectiv de autori investighează fenomenul *folclorismului* în creația unor scriitori din secolul al XIX-lea¹³. Ulterior, problema folclorismului ajunge a fi o componentă și o verigă esențială în căutările și orientările artistice ale anilor '60, cât și a deceniilor următoare¹⁴.

Spre deosebire de perioada anilor '40-'50, când scriitorii transpuneau în operele lor folclorul în „formă brută”, urmând niște „considerente ideologice” de a scrie mai pe înțelesul maselor și dezvăluind un „exotism și etnografism” superficial, o „receptare a elementului tradițional-folcloric [...] redus”, „o preluare exterioară de sensuri și imagini”, „o stilizare simplistă a stereotipului folcloric”, perioada ulterioară „deschide noi perspective gândirii și sensibilității artistice, proclamă o nouă viziune estetică, readucând poezia din Basarabia la «izvoarele – limpezi izvoare» (Gr. Vieru) și încadrând-o în mod firesc în contextul tradițiilor naționale”¹⁵, prin aceasta punându-ne la dispoziție un vast sistem de forme și formule ale colaborării cu opera poetică populară. E adevărat că, neatribuind o valoare exagerată momentului, putem vorbi de consolidarea relațiilor de profunzime cu folclorul și în perioada imediat postbelică: „În pofida condițiilor de dictat, a cenzurii totalitariste, scriitorii anilor postbelici au năzuit spre idealurile naționale și, luptând pentru valorificarea patrimoniului cultural-estetic al poporului, s-au pronunțat și pentru adâncirea legăturilor cu folclorul, pentru asimilarea creatoare a tradițiilor populare. În această ordine de idei, se poate face referință la unele opere semnate de N. Costenco, L. Deleanu, G. Meniuc, în scrierile cărora posibilitățile plastico-afective ale folclorului sunt folosite din plin”¹⁶. Vizând intensificarea relațiilor literaturii scrise cu folclorul, ne orientăm nu numai la numărul impresionant de scrieri cu rezonanțe folclorice, ci și la modificările de substanță ale *folclorismului*. Prin urmare, din perspectivă estetică, anii '60 (sec. al XX-lea) marchează trecerea la forme mai complexe și mai mature de relaționare cu folclorul. Se dezvoltă nu numai conceptul de actualitate, dar și cel de legătură cu viața și spiritul poporului. Apar noi individualități creatoare și originale formule de asimilare a tradițiilor folclorice, astfel încât *folclorismul* capătă un caracter cultural-estetic reprezentativ.

Indiscutabil, scriitorii acordau prioritate modelor folclorice, din moment ce acestea constituiau o rezervă importantă de teme și „motive ale compoziției” și contribuiau la „cristalizarea însăși a formei poetice, numeroasele imagini fiind constituite în baze folclorice, iar o serie de teme lirice dintre cele mai elevate (plasticizarea funcțiunii poetice înseși) au fost tratate în spirit folcloric”¹⁷. Prin urmare, interesul preferențial al exegeților față de implicațiile folclorului în dezvoltarea genului liric este motivat pe măsură ce „poezia dă dovadă de mai

¹²Romanenco, Nicolae. *Bogdan Petriceicu Hasdeu: Viața și opera (1936-1907)*. Chișinău: Editura de Stat a Moldovei, 1957. 194 p.; Zavulan, Pavel. *Creația literară a lui B. P. Hasdeu și folclorul*. Chișinău: Știința, 1983. 200 p.

¹³*Literatura moldovenească și folclorul*. Chișinău: Știința, 1982. 270 p. A se vedea: Ciocanu, Vasile. *Contribuții istorico-literare*. București: Editura Fundației Culturale Române, 2001. 282 p.

¹⁴Botezatu, Eliza. *Poezia și folclorul: Puncte de joncțiune*. Chișinău: Știința, 1987. 288 p.; Butnaru, Tatiana. *Orientări folclorice în poezia postbelică din Basarabia (anii 1960 – 1980)*. Chișinău: Universitatea de Stat din Tiraspol, 2004. 215 p.; Butnaru, Tatiana. *Stilizări folclorice în poezia contemporană: Articole și studii literare*. Chișinău: Universitatea de Stat din Tiraspol, 2012. 110 p.; Butnaru, Tatiana. *Viziuni și semnificații mitico-folclorice în poezia contemporană (anii 1960-1980)*. Chișinău: S. n., 2011. 200 p.; Cocieru, Mariana. *Fenomenul folclorismului în literatura artistică basarabeană a anilor '60*. În: *Limba și literatura română în spațiul etnocultural dacoromânesc și în diaspora*/Volum îngrijit de Ofelia Ichim și Florin-Teodor Olariu. Iași: Editura Trinitas, 2003, pp. 528-532.

¹⁵Butnaru, Tatiana. *Viziuni și semnificații mitico-folclorice în poezia contemporană (anii 1960-1980)*. Chișinău: S. n., 2011, p. 18.

¹⁶Ibidem, p. 7.

¹⁷Alexandru, Ion. *Poezia română contemporană și folclorul*. În: *Anuarul Institutului de cercetări etnologice și dialectologice*, seria A: Comunicări. București, 1961, pp. 205-217, p. 207.

multă inițiativă și își restructurează căutările artistice spre orizonturile unei arte veritabile, pornind nemijlocit de la universul valorilor folclorice”¹⁸. Concludente, în acest sens, sunt observațiile despre elementele etnofolclorice din poemul *Andrieș* de E. Bucov¹⁹ și, mai ales, despre influența poveștii populare asupra basmelor versificate (*Cerbul de aur*, *Dănuță-Ler*, ciclul de basme versificate *La balul coțofenei* de G. Meniuc, *Buzduganul fermecat* și *Voinicel cu stea în frunte* de L. Deleanu, *Ghiocel-Voinicel* de V. Russu)²⁰. S-a revenit prin anii '80 la importanța creației populare și „căutarea de armonii folclorice” în opera literară a lui G. Meniuc²¹. Investigații serioase din perspectiva viziunii poetice folclorice au fost întreprinse, mai ales, referitor la creația a doi scriitori recunoscuți: Andrei Lupan²² și Grigore Vieru²³. Importante studii despre manifestarea acestui fenomen în poezie le datorăm exegeților E. Botezatu și T. Butnaru.

Fenomenul surprinzător al folclorismului ia amploare genurială, astfel se observă extinderi și în structurile narative. Investigațiile preliminare demonstrează că asimilarea folclorului în proză provoacă transformări radicale ale coraportului instanțelor autor – narator – personaj – cititor. Ion Oprișan în studiul *Prezența multiplă a culturii populare în literatura contemporană* relevă „abordarea pitorească a speciilor folclorice. Dorind să creeze, îndeosebi în proză, o atmosferă stranie, ieșită din comun, scriitorii invocă practici și produse insolite”, iar pitorescul lor „nu izvorăște [...] din neobișnuitul motivelor folclorice, [...] [ci – n. n.] din modul uneori exterior de tratare a acestora”, accentuând, în acest fel, o detașare de fenomenul culturii populare²⁴. Se produce o mutație fundamentală a actului artistic, care constă în ponderea elementului etnofolcloric în dezvoltarea procesului literar, fenomen explicat de Eliza Botezatu prin trecerea de la ipostaza de „receptor” la cea de „creator” prin medierea celei de „imitator”: „**contactul** → **imitația** → **continuitatea** → **sincronizarea** → **asimilarea** → **depășirea**”²⁵. Prin urmare, prozatorii valorifică elementele etnofolclorice și mitice în cheia transfigurării estetice a acestora: „tradiția folclorică nu mai este chemată [...] să exemplifice un tip de viață cu care scriitorul nu se identifică, ci devine singurul mod posibil de existență atât al creatorului, cât și al eroilor”²⁶. Se ajunge la acea treaptă evoluată când prezintă interes formula mitică folclorică – „esența unui mod arhaic de gândire și reprezentare”²⁷. Răsturnările tradiționale ale percepției folclorului ca izvor de inspirație generează în perioada respectivă modernizarea instrumentelor de transfigurare. În literatura română din Basarabia putem găsi analogul unui astfel de experiment narativ în proza lui Vladimir Beșleagă (*Zbor frânt*) și Vasile Vasilache (*Povestea cu cocoșul roșu*) etc.

Studiile istorico-literare descoperă faptul că la începutul perioadei postbelice tehnicile de valorificare artistică a tezaurului imaterial în proză nu erau diferite de cele manifestate în poezie. Peste aproximativ două decenii, lucrurile iau o altă întorsătură: „Saturată de folclor, poezia părăsește sferele creației populare, metaforizându-se și abstractizându-se, în timp ce

¹⁸Butnaru, Tatiana. *Viziuni și semnificații mitico-folclorice în poezia contemporană (anii 1960-1980)*. Chișinău: S. n., 2011, p. 8.

¹⁹Cibotaru, Simion. *Scriitorul și timpul: Studiu monografic asupra creației lui Emilian Bucov*. Chișinău: Literatura artistică, 1979. 303 p.

²⁰Botezatu, Eliza. *Poezia și folclorul: Puncte de joncțiune*. Chișinău: Știința, 1987, p. 48.

²¹Dolgan, Mihail. *Crez și măiestrie artistică*. Chișinău: Literatura artistică, 1982, pp. 121-132.

²²Corbu, Haralambie. *Letopiseș al timpului: Studiu monografic despre creația literară a lui Andrei Lupan*. Chișinău: Literatura artistică, 1982. 297 p.; Portnoi, Ramil. *Andrei Lupan*. Chișinău: Editura de Stat a Moldovei, 1958. 213 p.

²³Cimpoi, Mihai. *Întoarcerea la izvoare*. Chișinău: Literatura artistică, 1985. 186 p.

²⁴Oprișan, Ion. *Prezența multiplă a culturii populare în literatura contemporană*. În: *Temelii folclorice și orizont european în literatura română*. București: Ed. A. R. S. R., 1971, pp. 353-466, p. 355.

²⁵Botezatu, Eliza. *Poezia și folclorul: Puncte de joncțiune*. Chișinău: Știința, 1987, p. 67.

²⁶Oprișan, Ion. *Prezența multiplă a culturii populare în literatura contemporană*. În: *Temelii folclorice și orizont european în literatura română*. București: Ed. A. R. S. R., 1971, p. 353-466, p. 356.

²⁷Ibidem.

proza câștigă o personalitate distinctă tocmai datorită orientării spre cultura populară, într-un mod deosebit, decât până atunci”²⁸. Cercetătorul Vasile Coroban surprinde natura comicului popular în comportamentul firesc al personajelor, care râd nesilite de autor, iar „umorul țărănesc, hazul susținut de comentariile scriitoricești, descrierile sunt făcute în cuvinte folosite de țărani. De aceea totul are colorit”²⁹. Criticul literar Ion Ciocanu în lucrarea sa *Podurile vieții și ale creației*, analizând proza lui I. C. Ciobanu, identifică formele distincte de fuziune folclorico-literară: „Natura comicului lui se confundă nu o singură dată cu natura comicului creației populare orale, un șir de situații ale romanului constând din glume, pătăranii, prujituri și din alte specii de origine folclorică. Acest tip de comic imprimă romanului un bogat colorit etnografic, național”³⁰.

Nu putem trece cu vederea studiul lui A. Hropotinschi *Izvor veșnic întineritor* despre influențele creației populare orale în proza scurtă contemporană, cu menționarea procedeelelor folclorice utilizate, continuată de o analiză a tipologiei conflictuale din romanul-parabolă creat pe fundalul unor motive, simboluri, parabole folclorice, cu referire la creația literară a scriitorilor Vladimir Beșleagă, Ion C. Ciobanu, Alexei Marinat, Iosif Gaisaniuc, Mihail Gh. Cibotaru și realizarea a câtorva schițe de portret: Aureliu Busuioc, Ana Lupan, Vera Malev, Gheorghe Malarciuc³¹. Relevante pentru analiza orizontului documentar și critic al rolului folclorului în evoluția prozei din Basarabia sunt și alte două studii ale exegetului A. Hropotinschi, care iau în dezbatere monografică opera scriitorilor V. Beșleagă³² și I. Druță³³, menționând *harul scriitoricesc* și profunda cunoaștere a moștenirii culturale a poporului.

Ulterior și criticul N. Bilețchi, elaborând o sinteză a eposului românesc, constată strânsa legătură dintre proza scriitorilor din Basarabia și creația populară orală: „De la folclor prozatorii noștri deprindeau măiestria îmbinării patosului social cu aspirațiile personalității, învățau arta sudurii suflului epic cu autoexprimarea de esență lirică. Balada, cântecul popular și basmul erau în acest sens speciile folclorului cele mai instructive”³⁴. Este elocventă și referința la activitatea scriitorilor de culegere, editare și prelucrare a folclorului, precum și concluzia că în încercările acestora de a valorifica creația populară au creat „o școală a măiestriei de surprindere a coordonatelor spirituale ale personajului, [...] a modalităților de zugrăvire a lui în literatură”³⁵.

De asemenea, sunt cunoscute câteva studii care prezintă contactul direct al literaturii cu unele specii folclorice concrete: a fost investigată preluarea elementelor de baladă în poezie³⁶, valorificarea bocetului popular³⁷, rolul motivelor și modalităților narative ale

²⁸Ibidem, p. 358.

²⁹Coroban, Vasile. *Romanul moldovenesc contemporan*. Chișinău: Cartea moldovenească, 1969, pp. 287-288.

³⁰Ciocanu, Ion. *Podurile vieții și ale creației. Studiu asupra creației literare a lui I. C. Ciobanu*. Chișinău: Literatura artistică, 1978, p. 149.

³¹Hropotinschi, Andrei. *Evoluția prozei contemporane*. Chișinău: Literatura artistică, 1978. 304 p. A se vedea: Хропотинский, А. Г. *Фольклоризм молдавских новеллистов: автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук (10.01.03)*. Кишиневский государственный университет им. В. И. Ленина. Кишинев: Кишиневский государственный университет им. В. И. Ленина, 1973. 27 с.; Hropotinschi, Andrei. *Revelația slovei artistice*. Chișinău: Literatura artistică, 1979. 242 p.

³²Hropotinschi, Andrei. *Treptele creației – trepte ale măiestriei: Studiu asupra creației literare a lui V. Beșleagă*. Chișinău: Literatura artistică, 1981. 240 p.

³³Hropotinschi, Andrei. *Problema vieții și a creației*. Chișinău: Literatura artistică, 1988. 342 p.

³⁴Bilețchi, Nicolae. *Romanul și contemporaneitatea*. Chișinău: Știința, 1984, p. 22.

³⁵Ibidem, p. 25

³⁶Botezatu, Eliza. *Dialectica structurilor baladești*. În: Botezatu, Eliza. *Poezia și folclorul: Puncte de joncțiune*. Chișinău: Știința, 1987, p. 177-192; Ботезату, Елиза. *Жанровое своеобразие балладной поэмы*. În: *Кодры*, 1978, № 12, с. 114-120.

³⁷Ботезату, Елиза. *Поиск в союзе с традицией (роль народных причитаний в современной поэзии)*. În: *Фольклорное наследие народов СССР и современность*. Кишинев: Штиинца, 1984. 390 с.

poveștii în circulația literară³⁸, fascinația cântecului popular în poezie și proză³⁹, a cântecului de leagăn⁴⁰, valențele expresive ale descântecului și invocației⁴¹, ale blestemului⁴², preponderența genului aforistic în creațiile literare⁴³ ș. a.

Interesul profund față de simbioza literaturii contemporane, tezaurului folcloric și a arhetipurilor mitice din perspectiva noii paradigme critico-literare este demonstrat de apariția în ultimii ani a unui număr impunător de studii substanțiale care reconsideră valoric proza postbelică din Basarabia: *Vladimir Beșleagă: Po(i)etica romanului și Refracții în clepsidră (eseuri)* de Alexandru Burlacu; *Cărțile din noi* de Ion Ciocanu; *Eseu despre proza lui Vlad Ioviță* de Viorica Stamati-Zaharia; *Mit și ficțiune artistică în opera literară* de Olesea Gârlea; *Arheul Marginii și alte figuri* de Andrei Țurcanu; *Analize și sinteze critice* de Nicolae Bilețchi; *Fenomenul artistic Ion Druță (Monografie colectivă internațională)*; *Romanul anilor '60. Modelul bonus pastor* de Ana Ghilaș; *În căutarea de noi repere pe drumul gândirii* de Anatol Gavrilov; *Cuvântul celuilalt. Dialogismul romanului românesc* de Aliona Grati; *Deschidere spre universalism. Literatura română din Basarabia postbelică* de Ana Bantoș etc.

Importantă pentru studierea specificului relației folclorului și literaturii în Basarabia este activitatea de documentare a scriitorilor în vederea cunoașterii creației folclorice și de culegere a tezaurului imaterial: „Poeții contemporani nu mai sunt în linie directă și primă generație țărani, ci intelectuali, și nici nu mai rămân ca psihologie țărani, nu mai trăiesc [...] direct contextul culturii populare, ci numai orizontul ei spațial: poeții contemporani tratează folclorul în afara lui și au conștiința acestei atitudini, [...] ei se documentează mai mult decât trăiesc în folclor”⁴⁴.

Noua ipostază scriitoricească, *culegător de creație populară*, a fost pusă în valoare de cercetătorii Sectorului de Folclor al Academiei de Științe a Moldovei, Efim Junghietu și Sergiu Moraru, când au inițiat alcătuirea și editarea lucrării *Căutătorii de perle folclorice*, culegere de texte folclorice înregistrate de către scriitorii români din Basarabia (G. Meniuc, P. Zadnipru, V. Roșca, P. Boțu, S. Vangheli, V. Teleucă, G. Madan) în perioada anilor 1945-1956. Intenția folcloriștilor era de a publica o serie de volume „alcătuite nu numai pe baza materialelor folclorice din Arhiva de folclor a AȘ a RSS Moldovenești, ci și a celor din fondurile Muzeului Republican de Literatură de pe lângă Uniunea Scriitorilor din Moldova, din arhivele personale ale poezilor și prozatorilor noștri”⁴⁵.

Semnificativ este și faptul că mulți dintre scriitori au editat ei înșiși culegeri de

³⁸Botezatu, Eliza. *Motive și modalități ale poveștii în circulația literară*. În: Botezatu, Eliza. *Poezia și folclorul: Puncte de joncțiune*. Chișinău: Știința, 1987, pp. 161-176.

³⁹Куруч, Леонид И. *Ресурсы народного стихосложения и развитие современной поэзии (на материале молдавской поэзии)*. În: *Фольклорное наследие народов СССР и современность*. Кишинев: ШТИИИЦА, 1984, c. 261-268; Botezatu, Eliza. *Fascinația cântecului popular*. În: Botezatu, Eliza. *Poezia și folclorul: Puncte de joncțiune*. Chișinău: Știința, 1987, pp. 193-222.

⁴⁰Botezatu, Eliza. *O formă a lirismului folcloric: cântecul de leagăn*. În: Botezatu, Eliza. *Poezia și folclorul: Puncte de joncțiune*. Chișinău: Știința, 1987, pp. 222-257.

⁴¹Botezatu, Eliza. *Descântecul și ruga*. În: Botezatu, Eliza. *Poezia și folclorul: Puncte de joncțiune*. Chișinău: Știința, 1987, pp. 257-274.

⁴²Корбу, Хараламбие. *Истоки и современность*. În: *Фольклорное наследие народов СССР и современность*. Кишинев: ШТИИИЦА, 1984, c. 214-223; Botezatu, Eliza. *Transpunerea poetică a blestemului*. În: Botezatu, Eliza. *Poezia și folclorul: Puncte de joncțiune*. Chișinău: Știința, 1987, pp. 274-287.

⁴³Ciocanu, Ion. *Vocația aforisticului*. În: Ciocanu, Ion. *Dialog continuu: articole, eseuri*. Chișinău: Literatura artistică, 1977, pp. 201-216; Cocieru, Mariana. *Efim Junghietu și paremiile transsubstanțiate în proza basarabească*. În: *Folcloristul Efim Junghietu: (Din comunicările participanților la simpozionul științific în memoria lui E. Junghietu)*. Chișinău: „Grafema Libris” SRL, 2010, pp. 25-34.

⁴⁴Manu, Emil. *Sinteze folclorice în poezia lui Octavian Goga*. În: *Izvoare folclorice și creație originală*. București: E. A. R. S. R., 1970, p. 45-76., p. 46.

⁴⁵*Căutătorii de perle folclorice (texte folclorice culese de scriitorii moldoveni contemporani)*. Selecție, alcătuire, îngrijirea textelor, cuvânt introductiv și glosar de E. V. Junghietu și S. G. Moraru. Chișinău: Știința, 1984, p. 6.

folclor, insistând asupra faptului că o adevărată literatură trebuie să-și tragă sevele din tezaurul folcloric al unei națiuni. Cu ocazia apariției editoriale a două lucrări *Poezia populară a obiceiurilor calendarice* și *Poezia lirică populară* dintr-un corpus de 16 volume, coordonate decerctătorii Sectorului de Folclor al AȘM, recenzentul Alexandru Donos se pronunță și asupra posturii de culegător și valorificator a scriitorului contemporan: „datorită acestei împletiri organice a literaturii profesioniste cu cea populară, poetul Grigore Vieru a putut ajunge la ingenioasa idee de a alcătui o antologie a poeziei moldovenești de dragoste (apărută recent la Editura *Cartea moldovenească*), în care, înainte de a-i prezenta pe poeții noștri clasici și contemporani, a plasat în fruntea volumului un cupaj impunător de peste 100 de cântece populare de dragoste – perle folclorice de o rară frumusețe”⁴⁶.

Experiența de culegere, editare și cercetare a folclorului a fost demonstrată fructuos și de scriitorii: Spiridon Vangheli⁴⁷, George Meniuc [în 1940 – trei monografii sociologice despre satele: Ignăței (în r. Rezina), Chirileni (în com. Drăgănești, r. Sângerei) și Delacău (în r. Anenii Noi)], cu regret, cea despre Ignăței nu a fost publicată, pierzându-i-se urma⁴⁸, Leonid Corneanu⁴⁹, Mitrofan Oprea⁵⁰, Ion C. Ciobanu, Lev Barschi, Valentin Roșca⁵¹, Vladimir Beșleagă⁵² ș. a.

Investigarea particularităților concrete ale fenomenului folclorismului în anii ‘60 ai secolului trecut solicită luarea în considerare a descendenței rurale a majorității poezilor și prozatorilor români, „în centrul creației cărora se află satul cu oamenii și preocupările lor, mediul rural care este generatorul principal al artei și poeziei populare. Astfel, aroma și filozofia populară a unor lucrări artistice poate fi sesizată și înțeleasă mai bine, dacă pătrundem, mai întâi, în esența estetică a folclorului”⁵³. Saltul calitativ al folclorismului este privit de Tatiana Butnaru ca o restructurare radicală „a procesului literar, scriitorii nu se mai

⁴⁶Donos, Alexandru. *Primele două volume (Fragment)*. În: *Nicolae Băieșu – o viață închinată valorificării folclorului. Omagiu – 80*. Chișinău: Profesional Service, 2014, pp. 330-333, p. 331.

⁴⁷*Auraș, păcuras: (din folclorul copiilor)*. Alcătuitor S. Vangheli. Chișinău: Literatura artistică, 1964. 51 p.; Ed. a 2-a. Chișinău: Lumina, 1976. 49 p.; Ed. a 3-a, Chișinău: Literatura artistică, 1990. 62 p.; Vangheli, Spiridon. *Cântece satirice*. În: *Schițe de folclor moldovenesc*. Chișinău: Cartea moldovenească, 1965, pp. 342-345; *Conăcării: (folclor de nuntă)*. Alcătuire de S. Vangheli și prefață de G. Meniuc. Chișinău: Lumina, 1967. 108 p.; *Ineluș-învârtețuș: (din folclorul copiilor)*. Alcătuirea și comentariile de N. Băieșu și S. Vangheli. Chișinău: Lumina, 1969. 213 p.

⁴⁸Meniuc, George. *Cântecele noastre bătrânești despre Codreanu*. În: *Tineretul Moldovei*, 1945, 18 octombrie, p. 4.; Meniuc George. *Însemnările despre folclor*. În: *Tineretul Moldovei*, 1945, 16 martie, p. 5.; Meniuc, George. *Cântecele noastre bătrânești de voinicie*. În: *Octombrie*, 1945, nr. 2, p. 122-127.; *Cântice*. Culegere alcăt. și red. de I. Balțan, B. Istru, G. Meniuc, red. Muzic. de D. Gherșfeld și A. Gurov. Chișinău: ESM, 1950. 101 p. etc.

⁴⁹*Zăcători, gășitori și șinghilituri vechi moldovenești*. Orânduite de L. E. Cornfelid. Tiraspol: Editura de Stat a Moldovei, 1940.; Corneanu, Leonid. *Zicători vechi moldovenești*. În: *Octombrie*, 1940, nr. 5-6, p. 8.; *Culegere de proverbe, zăcători, ghicitori, cimilitori și expresii norodnice moldovenești*, alcătuită de L. Corneanu. Chișinău: Școala sovietică, 1952. 224 p.; *Молдавский фольклор: Песни и баллады*. Составление и предисловие В. Галица, Л. Корняну, Л. Коробана. Москва: Государственное издательство художественной литературы, 1953. 332 с.; *Cântece norodnice vechi moldovenești*. Sub îngrijirea lui L. Corneanu. Chișinău: Școala sovietică, 1956. 164 p.

⁵⁰Oprea, Mitrofan. *Cântece norodnice moldovenești*, 1940.; Oprea, Mitrofan. *Povestiri și povești*. Chișinău: Editura de Stat a Moldovei, 1954. 210 p.; Oprea, Mitrofan. *Povestiri și povești*. Chișinău: Literatura artistică, 1978. 115 p.

⁵¹*Cântețe norodnice moldovenești*. Adunate și orânduite de L. Barschi și L. Cornfeld. Tiraspol: Editura de Stat a Moldovei, 1940. 201 p.; *Poveștile lui moș Trifan [Baltă]*. Alcătuire și prelucrare literară de L. Barschii, V. Roșca și I. [C.] Ciobanu. Chișinău: Școala sovietică, 1955. 150 p.

⁵²A se vedea descrierile etnografice ale obiceiurilor de nuntă, calendaristice în: Beșleagă, Vladimir. *Destine transnistrene*. Chișinău: Prut Internațional, 2010. 396 p.; Beșleagă, Vladimir. *Jurnal: 1986-1988*. Chișinău: Prut Internațional, 2002. 402 p.

⁵³Donos, Alexandru. *Primele două volume (Fragment)*. În: *Nicolae Băieșu – o viață închinată valorificării folclorului. Omagiu – 80*. Chișinău: Profesional Service, 2014, p. 330-333., p. 331.

apropie sporadic de creația populară, în virtutea unor imitări prozodice. Relația de adâncime a poeziei cu spiritul autohton [...], presupune, în primul rând, evidența artistică calitativă a folclorului”⁵⁴.

Chiar dacă „proza – subliniază T. Butnaru – în virtutea unei inerții caracteristice, se adaptează mai încet resorturilor stilistice ale noii orientări”⁵⁵, apariția unor astfel de opere ca: *Frunze de dor* (1957), *Casa mare* (1959) și *Doina* (1958) de I. Druță; *Codrii* (vol. I – 1954; vol. II – 1957) de I. C. Ciobanu marchează momentul resuscitării moderne a fondului folcloric și în genurile epic și dramatic.

Originea rurală a scriitorilor a favorizat apariția la începutul anilor '60 a unor lucrări cu un suflu liric mai pronunțat, evocator în raport cu păstrarea și transmiterea tradiției, denotând „o apropiere mai intimă de creația populară orală”⁵⁶. Jumătatea a doua a anilor '60 aduce în atenția exegeților (E. Botezatu, T. Butnaru) o serie de lucrări ce confirmă cu mai multă vitalitate atât „revirimentul liric”, cât și ascendența *folclorismului* la o nouă dimensiune. E perioada afirmării unor scriitori din *generația „pierdută” și revenită la uneltele* – George Meniuc, Nicolae Costenco, Bogdan Istru, Emilian Bucov, Andrei Lupan, Liviu Deleanu, care având în perioada interbelică o experiență folclorică”, în cea postbelică caută „s-o depășească”, orientându-se pe un *făgaș* nou, și cea a afirmării unei noi generații de scriitori de sorginte rurală, pleiada „copiilor anilor 30” (P. Boțu), care necunoscând tezaurul poeziei clasice, învățau din înțelepciunea poporului. Cu referire la acest aspect istorico-social, poetul G. Vieru își denumește generația sa „folclorică”, recunoscând faptul că „creația populară a exercitat o influență covârșitoare [...]. Am împrumutat de la folclor nu atât ritmul exterior, metafora, cât accentul interior, dramatic”⁵⁷. Același itinerar l-a avut și romanul postbelic, care și-a urmat „în voie drumul obișnuit”, în afara unei tradiții românești, aplecat la „tehnicile oralității care se încadrau în narațiunea de tip cronicăresc ca procedee șlefuite de folclorul nostru și de graiul viu al poporului, la tablourile naturii, ce nu puteau să nu poarte pecetea creației populare, la umor și la monologul interior, nu însă și la tradiții literare la care literatura timpului nu avea dreptul să apeleze”⁵⁸. Are loc o deplasare a conștiinței estetice spre lirism și reflexivitate, cresc rezonanțele meditative ale poeziei⁵⁹. Interacțiunea cu creația populară orală se realizează prin cultivarea baladescului de către marea majoritate a scriitorilor (N. Costenco, P. Boțu, I. Bolduma), prin reverberații lirice directe (A. Codru, D. Matcovschi), prin componente de gândire și înțelepciune populară (G. Vieru, A. Codru).

Formele de dialogare cu folclorul sunt aceleași pe parcursul evoluției acestei interacțiuni. Pe de o parte, fondul operelor artistice facilitează instituirea unei interacțiuni sigure cu folclorul – motive, idei, tipologii umane (prototipuri de eroi), particularitățile unui mediu uman deosebit, descoperit în împrejurări specifice de natură istorică, geografică, climaterică, tipologică, situații de conflict asimilate într-o percepere originală ș. a. Folclorul continuă să fie asimilat în subiectele literare – tipul de personaje, cadrul și atmosfera, narațiunea și conflictul are afinități, de cele mai multe ori, cu creația populară orală. Pe de altă parte, literatura continuă să comunice cu folclorul și prin „mijloacele de formă (tipul de «narațiune», tiparele compoziționale [...] și în genere formele tropice caracteristice ș. a.)”⁶⁰.

Cercetătorii ajung la ideea că în perioada investigată a fost creată o literatură adevărată, „majoră”, „strâns legată de tradiție, dar orientată în permanență spre viziuni

⁵⁴Butnaru, Tatiana. *Orientări folclorice în poezia postbelică din Basarabia (anii 1960 – 1980)*. Chișinău: Universitatea de Stat din Tiraspol, 2004, p. 19.

⁵⁵Ibidem, p. 20

⁵⁶Botezatu, Eliza. *Poezia și folclorul: Puncte de joncțiune*. Chișinău: Știința, 1987, p. 57.

⁵⁷Saca, Serafim. *Aici și acum: 33 confesiuni sau profesii de credință*. Chișinău: Lumina, 1976, p. 207.

⁵⁸Bilețchi, Nicolae. *Analize și sinteze critice*. Chișinău: Elan Poligraf, 2007, p. 47

⁵⁹Botezatu, Eliza. *Poezia meditativă moldovenească*. Chișinău: Literatura artistică, 1977. 196 p.

⁶⁰Botezatu, Eliza. *Poezia și folclorul: Puncte de joncțiune*. Chișinău: Știința, 1987, p. 62.

monumentale, «o poezie de seninătăți și lumini», ce-și ia efluviul din filonul popular, dar se extinde într-o gamă complexă de atitudini, trăiri, aspirații, de perspectivă, de diverse orientări stilistice. Este o literatură care pe măsura avansării sale în timp, prin democratizarea mijloacelor de investigație, prin amplificarea valorilor naționale și general-umane le substanțializează, le trece îndelung prin substraturile creativității folclorice»⁶¹.

Folclorismul deceniului șase (sec. al XX-lea) se caracterizează prin sensibilizarea tuturor speciilor și genurilor literare, prin asimilarea baladescului și a dramaticului, prin valorificarea elementului convențional, mai ales a convenționalului de legendă și de poveste. Scriitorul V. Vasilache apelează la alegorie, structura și sistemul de convenții ale poveștii. V. Beșleagă se apropie de tradițiile istorice, legende, vis și simboluri folclorice. Țesătura narativă a lui I. Druță vedește o strânsă legătură cu folclorul, „un pronunțat spirit de basm”; prin escaladarea formelor orale ale povestirii – „basmul, balada, snoava, taclalele de șezătoare, pătraniile, «țărâniile»”, iar structura operelor „certifică și ea influența folclorului, evocarea poartă sigiliul baladei”⁶². Indiciul de identitate creatoare a autorului reprezintă corelarea mai multor elemente folclorice – povestea, balada, cântecul liric, legenda ș. a. (*Mătușa Odochia, Povestea furnicii, Balade din câmpie, Balada celor cinci motănași* etc.). Proza scurtă a scriitorilor din Basarabia valorifică deseori modalitățile legendei, snoavei și ale basmului (G. Meniuc, V. Ioviță, I. Burgiu). Dramaturgia contemporană transfigurează într-o formă nouă elementul de baladă și cântec liric (I. Druță, D. Matcovschi). Chiar și publicistica a cunoscut intersectarea cu tezaurul folcloric: G. Malarciuc, de exemplu, în *Scrisori din casa părintească* evocă unele episoade istorice în lumina unei viziuni de legendă; G. Meniuc în eseurile sale ia în dezbateri atât probleme literare, cât și folclorice. L. Damian, I. Vatamanu, M. Cibotaru, S. Vangheli și D. Matcovschi valorifică cântecul liric și balada; I. C. Ciobanu, V. Vasilache și V. Beșleagă (mai ales în romanul istoric) pun accent pe vocația expresiilor paremiologice; I. Druță și I. C. Ciobanu apelează la obiceiuri calendaristice, rituri existențiale etc.

În studiile de specialitate legătura profundă sau „de adâncime” cu folclorul se nuanțează prin conceptul de *transfigurare estetică* a simbolurilor mitico-folclorice, obținându-se astfel însuflețirea „culturii majore” cu „elanul stilistic interior” al „culturii minore”, iar resuscitarea nu este evidentă, ci abia sesizabilă. Pentru literatura din Basarabia recursul la complexul mitic autohton „structurat după anumite coordonate stilistice de o vădită coloratură folclorică” este motivat de dorința scriitorilor de a răspunde „necesităților spirituale ale timpului, a promova și a transmite în continuare valorile general-umane”⁶³.

Regăsirea scriitorilor în mit e dictată de necesitatea de a da valoare artisticului prin detașarea de sacru, de a transfigura realitatea din forma reprezentărilor senzoriale și obținerea într-un final a unor „inovații auctoriale în zona imaginarului”⁶⁴. Prin conferirea unei noi vieți mitului, se creează o matrice stilistică originală. Preferințe pentru fondul mitic al folclorului românesc sunt atestate la scriitorii I. Druță, G. Meniuc, L. Damian, V. Teleucă, A. Codru, V. Vasilache, P. Boțu, A. Busuioc, L. Butnaru, G. Vieru, D. Matcovschi, L. Lari, N. Dabija, V. Romanciuc etc., care, respectând modalitățile transfigurării folclorice, s-au orientat spre „chintesența unei mitologii străvechi redimensionate în motive și viziuni simbolice inedite”⁶⁵.

În anii '70 în literatura cultă din Basarabia se observă manifestarea unei noi formule

⁶¹Butnaru, Tatiana. *Orientări folclorice în poezia postbelică din Basarabia (anii 1960 – 1980)*. Chișinău: Universitatea de Stat din Tiraspol, 2004, pp. 26-27.

⁶²Cimpoi, Mihai. *Un univers artistic. În: Maturitate: (culegere de studii literare și articole de critică)*. Alcătuire de S. Cibotaru, M. Cimpoi. Chișinău: Lumina, 1967, pp. 299-314, p. 311.

⁶³Butnaru, Tatiana. *Viziuni și semnificații mitico-folclorice în poezia contemporană (anii 1960-1980)*. Chișinău: S. n., 2011, p. 32.

⁶⁴Gârlea, Olesia. *Mit și ficțiune artistică în opera literară*. Chișinău: Profesional Service, 2013, p. 176.

⁶⁵Butnaru, Tatiana. *Viziuni și semnificații mitico-folclorice în poezia contemporană (anii 1960-1980)*. Chișinău: S. n., 2011, p. 32.

de folclorism, deosebit de cel anterior, experimentat de *generația „ochiului al treilea”*⁶⁶, antrenată în reabilitarea esteticului. Scriitorii N. Dabija, L. Lari, V. Romanciuc, I. Filip, A. Suceveanu, I. Hadârcă, L. Butnaru, N. Vieru, V. Mihail etc. „în principiu, continuă tradițiile generației lui Gr. Vieru și L. Damian, dar se impun, firește, și printr-o notă particulară”⁶⁷. Creația artistică a acestora dezvăluie o detașare de real și reanimare a „cultului romantic al sufletului” prin transferarea într-o lume transcendențială, învăluită de vis. Animați și de pledoaria luptei de eliberare națională, care ia proporții vădite începând cu anii '80, scriitorii acestei perioade dau o nouă valență orientării lor spre tradiția folclorică: „Cinstirea strămoșilor, elogierea limbii române, readucerea graiului matern în veșmântul latin, intenția nobilă de a reînprospăta în conștiința contemporanilor sentimentul demnității de neam – toate acestea au revitalizat orientarea folclorică a poeziei basarabene, au îmbogățit-o cu semnificații noi”⁶⁸.

Investigațiile efectuate demonstrează faptul că *folclorismul* perioadei ce cuprinde anii '60-'80 vizează noua valorificare a literaturii clasice, modificările reale din limba literară, asimilarea în profunzime a spiritului mitico-folcloric, procese care au exercitat o influență fecundă asupra concepției literare a scriitorilor, democratizându-le și îmbogățindu-le imaginația și potențialul creator. Apelul frecvent la componentele folclorice în substanța narativă a textelor literare ale anilor 1960 demonstrează capacitatea scriitorilor de a rezista prin cultură, prin fenomenul conservării identității românești, în ciuda politicii de înstrăinare promovată de partid. Prin urmare, *folclorismul* acestor ani se coagulează ca un produs și o continuare a unui proces îndelungat, cu tradiții cizelate prin ani și mișcări literare, cu amplificări de concepte și de perspective, ajungând la o fază superioară comparativ cu folclorismul anterior.

BIBLIOGRAPHY

- Cimpoi, Mihai. *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia*. Chișinău: Arc, 1997. 432 p.
- Cimpoi, Mihai. *Întoarcerea la izvoare*. Chișinău: Literatura artistică, 1985. 186 p.
- Botezatu, Eliza. *Poezia și folclorul: Puncte de joncțiune*. Chișinău: Știința, 1987. 288 p.
- Olteanu, A. Gh. *Folclor și literatură cultă*. Brașov: Orientul latin, 1994. 166 p.
- Butnaru, Tatiana. *Orientări folclorice în poezia postbelică din Basarabia (anii 1960 – 1980)*. Chișinău: Universitatea de Stat din Tiraspol, 2004. 215 p.
- Alexandru, Ioan T. *Relația poezie română „cultă” – folclor în contemporaneitate*. În: *Imagini și permanențe în etnologia românească*. Chișinău: Știința, 1992, p. 30-36.
- Butnaru, Tatiana. *Viziuni și semnificații mitico-folclorice în poezia contemporană (anii 1960-1980)*. Chișinău: S. n., 2011. 200 p.
- Ciocanu, Ion. *Literatura română contemporană din Republica Moldova*. Chișinău: Litera, 1998. 440 p.
- Temelii folclorice și orizont european în literatura română*. București: Ed. A. R. S. R., 1971.
- Ghilaș, Ana. *Romanul anilor '60. Modelul bonus pastor*. Chișinău: CEP USM, 2006. 120 p.

⁶⁶Cimpoi, Mihai. *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia*. Chișinău: Arc, 1997, p. 222.

⁶⁷Butnaru, Tatiana. *Viziuni și semnificații mitico-folclorice în poezia contemporană (anii 1960-1980)*. Chișinău: S. n., 2011, p. 14.

⁶⁸Ibidem, p. 14.